

Zpráva o realizaci záchranného programu užovky stromové v České republice v roce 2009

V následujícím přehledu jsou uvedeny aktivity, které proběhly v rámci realizace ZP v roce 2009. U jednotlivých opatření je kurzivou uveden plán činností, který byl navržen v realizačním projektu (RP) a v návaznosti je uvedena skutečná realizace činností v roce 2009.

Finančně byla realizace ZP v roce 2009 zajištěna zejména z těchto projektů:

- 1) „Podpora izolované populace užovky stromové v Poohří“ – duben 2009 – říjen 2010, podpořeno v rámci první výzvy programu „Záchranné programy pro zvláště chráněné druhy“ z Finančního mechanismu EHP/Norska (dále jen Norské fondy), realizuje o.s. Zamenis
- 2) „Monitoring užovky stromové (*Zamenis longissimus*) v Poohří“ – projekt na rok 2009 financovaný MŽP v rámci doporučení 106/2003 23. zasedání Stálého výboru Bernské úmluvy o ochraně užovky stromové (prostředky ke krytí výdajů spojených s plněním závazků vyplývajících z členství ČR v mnohostranných environmentálních smlouvách), realizovalo o.s. Zamenis
- 3) „Management biotopů pro užovku stromovou v lokalitě Šobes“ – projekt na rok 2009 v rámci programu obnovy biodiverzity ČSOP, realizovala ZO ČSOP Veronica
- 4) „Příroda bez hranic – vybrané otázky k sjednocení výzkumu přírody NP Thayatal/Podyjí“ – projekt na roky 2009-2012 podpořený v rámci Operačního programu ČR – Rakousko, prioritní osa 2, oblast podpory 2.2 - čerpání prostředků z tohoto projektu zatím nebylo zahájeno, realizaci zajišťovali na své náklady realizátoři ZP B. Mikátová a M. Vlašín

V druhé polovině roku pak byly získány další finanční zdroje na realizaci ZP díky těmto podpořeným projektům v rámci druhé výzvy Norských fondů (projekty zčásti zahájeny a budou probíhat do října 2010):

- 5) „Podpora izolované populace užovky stromové v Poohří – II. etapa“ – realizuje o.s. Zamenis
- 6) „Mapování potenciálních biotopů užovky stromové spolu se sběrem údajů a osvětovou činností v okrajových částech současného areálu v Poohří“ – realizuje ENKI, o.p.s.
- 7) „Podpora užovky stromové v hornohradském údolí“ – realizuje Horní hrad, o.p.s.
- 8) „Realizace záchranných opatření dle záchranného programu pro užovku stromovou (*Zamenis longissimus*) v oblasti CHKO Bílé Karpaty se zvláštním zřetelem k Vlárskému průsmyku“ – realizuje ZO ČSOP Veronica

3.1 Péče o biotop

3.1.1 Péče o líhniště

V roce 2009 budou založena 3 nová líhniště v Poohří a proběhne doplnění substrátu do již existujících líhnišť. Zároveň bude zpracována odborná studie týkající se zajištění líhnišť z legislativního hlediska. Hlavním cílem této studie je zajistit soulad plánovaných líhnišť s platnými i připravovanými zákony o odpadech a zemědělskými dotačními tituly.

V Podyjí bude zajištěna průběžná péče o existující líhniště a budou vybudována 2-3 nová líhniště.

V Poohří byly tyto aktivity realizovány (nová líhniště: č.5 Kamenec, č.11 Mostek Osvinov, č.19 Osvinov louky, doplnění substrátu do stávajících 6 líhnišť). Výjimkou je legislativní studie, která bude vzhledem k novele ZOPK a dalším nedávným legislativním změnám dokončena až v roce 2010, aby tyto změny mohla zohlednit. (Dokumentace k realizovaným

pracem viz průběžné zprávy a Výroční zpráva 2009 z projektu „Podpora izolované populace užovky stromové v Poohří“ v rámci NF).

V Podyjí byla zbudována 2 nová líhniště (na Novém hrádku a na Široké louce) a byl doplněn substrát do stávajícího líhniště na vinici Šobes.

3.1.2 Péče o významné biotopové prvky a migrační koridory

V rámci tohoto opatření proběhne v roce 2009 v Poohří čištění zídek na 8 lokalitách a zbudování 1 nové zídky.

V Podyjí proběhne taktéž pravidelná údržba zídek, zejména na lokalitě Šobes.

V Poohří byly tyto aktivity realizovány. (Dokumentace k realizovaným pracem v Poohří viz. průběžné zprávy a Výroční zpráva 2009 z projektu „Podpora izolované populace užovky stromové v Poohří“ v rámci NF).

V Podyjí byla realizace také zajištěna. (Dokumentace k realizovaným pracem v Podyjí viz „Závěrečná zpráva projektu Management biotopů pro užovku stromovou v lokalitě Šobes“).

Kromě těchto plánovaných činností proběhlo v Poohří ještě očištění jedné zídky v Hornohradském údolí.

3.1.3 Péče o ostatní typy biotopů

V Podyjí bude v rámci tohoto opatření realizováno prosvětlení některých vybraných stanovišť.

Toto opatření nebylo v roce 2009 realizováno. Důvodem bylo to, že navrhované plochy k prosvětlení se nacházejí v I. zóně NP, kde je obecně preferován bezzásahový režim.

Realizace opatření byla projednána se Správou NP a některé aktivity byly zahrnuty do nového Plánu péče o NP a zároveň jsou součástí mezinárodního přeshraničního projektu NP Podyjí a NP Thayatal. Práce by tedy měly být realizovány příští rok.

Kromě těchto plánovaných opatření byly dále zbudovány 3 úkryty pro užovku stromovou v Poohří a v Karpatech byla zahájena stavba speciálního biotopu (postavena dřevěná konstrukce).

3.2 Péče o druh

3.2.1 Ochrana jedinců při údržbě příkopů u silnic

V Poohří a v Karpatech proběhne v roce 2009 (časově dle potřeby, i opakovaně) již osvědčený odchyt a zpětné vypouštění jedinců při sečení příkopů, aby při této činnosti nedocházelo k jejich usmrcování.

Toto opatření proběhlo dle plánu. V Poohří proběhly odchyty během sezóny dvakrát (25. a 29.6., 15. a 16.9.), v Karpatech jednou (22.-23.6.2009). Prospěšnost tohoto opatření lze jednoduše prokázat počtem zachráněných zvířat – např. během dvou zmíněných kontrol v Poohří to bylo celkem 18 hadů: 12 užovek stromových, 4 užovky hladké a 2 užovky obojkové.

3.2.2 Ochrana jedinců při migraci přes silnici

V roce 2009 budou v Karpatech v oblasti Vlárského průsmyku vybudovány provizorní zábrany, aby nedocházelo k usmrcování jedinců na silnici.

Toto opatření nebylo v roce 2009 realizováno. Původně bylo součástí projektu podaného ZO ČSOP Veronica do 1. výzvy NF, ale projekt v této výzvě nebyl podpořen. „Nouzovou variantou“ tedy byly prostředky PPK, nicméně vzhledem k pozdnímu termínu rozhodnutí o nepřidělení dotace z NF se tyto prostředky nepodařilo zajistit.

3.3 Monitoring

3.3.1 Monitoring biotopů

V roce 2009 bude v Poohří od dubna do října probíhat sledování stávajících a obnovených biotopů, které pomůže při hodnocení jednotlivých zásahů (viz Opatření 3.1.2) a povede k rozšíření již existující databáze biotopů pro tuto oblast.

V oblasti Podyjí bude sledování biotopů v roce 2009 zahájeno, a to podle vzoru, který se již osvědčil v Poohří, a bude zavedena databáze vhodných biotopů pro užovku stromovou v této oblasti.

V Poohří byly tyto aktivity realizovány. Celkem bylo v roce 2009 sledováno 28 stanovišť vedených v databázi biotopů v příloze 13 ZP. Jednotlivá stanoviště jsou dle své funkčnosti rozdělena do 4 kategorií: líhniště a ostatní stanoviště (L/O), líhniště a zimoviště (L/Z), zimoviště a ostatní stanoviště (Z/O) a ostatní stanoviště (O). Na základě předpokládané četnosti výskytu užovky stromové na daném biotopu (s ohledem na výsledky výzkumu v letech 2005-2007) byla všechna stanoviště na začátku sezóny zařazena do 3 kategorií: zelená – nejvyšší četnost - pouze 3 návštěvy za sezónu, oranžová – střední četnost – 6 návštěv, a červená – nejnižší četnost – 9 návštěv. V roce 2009 tedy bylo realizováno celkem 195 návštěv těchto biotopů během 49 dní a bylo zaznamenáno 111 exemplářů užovky stromové a 11 svlečených kůží. Systém barevného značení biotopů založený na četnosti druhu a frekvenci návštěv daného stanoviště ukázal, že při porovnání stavu na začátku a na konci sezóny 2009 došlo na 8 biotopech ke zlepšení a na 3 ke zhoršení. Je však nutné zdůraznit fakt, že biotopy byly na počátku sezóny rozděleny do barevných kategorií podle předpokládané četnosti výskytu pouze na základě předchozího výzkumu. Je tedy možné, že zlepšení či zhoršení (tzn. přechod daného biotopu do jiné barevné kategorie) odráží spíše zařazení biotopu do nevhodné kategorie na začátku sezóny. V příštích letech by však již tento systém měl poskytnout věrohodné údaje o úspěšnosti osídlení biotopů užovkou stromovou, neboť bude vždy vycházet z výsledků monitoringu předchozího roku. (Podrobná dokumentace – viz zpráva o.s. Zamenis za rok 2009 „Monitoring populace užovky stromové (*Zamenis longissimus*) v Poohří“).

Aktivity v Podyjí v letošním roce nebyly realizovány z důvodu administrativního zdržení celého přeshraničního projektu, s jejich realizací ze stejného zdroje se počítá v příštím roce. Mírná změna nastane po zhodnocení realizátory ZP i ve způsobu provedení tohoto opatření. Vzhledem k větší rozloze celého území nebude sledování biotopů tak detailní jako v Poohří, bude probíhat spíše formou pravidelného sledování vybraných lokalit.

3.3.2 Monitoring líhnišť

V Poohří a Podyjí proběhne v roce 2009 monitoring líhnišť jako součást výzkumu reprodukce (viz opatření 3.4.1).

Monitoring líhnišť byl proveden v obou oblastech.

3.3.4 Sběr doplňujících údajů o výskytu užovky stromové

Ve všech oblastech výskytu užovky stromové bude toto opatření naplňováno pouze jako součást běžného monitoringu a nebude tedy vyžadovat speciální finanční zajištění.

Toto opatření proběhlo dle plánu.

V Poohří byl navíc sběr doplňujících údajů o výskytu užovky stromové prováděn v podzimních a zimních měsících současně s osvětovou činností a byl zaměřen na oblasti T a U, vytyčené mj. i pro mapování vhodných biotopů (viz také 3.5.2 a 3.6.1).

3.3.5 Sběr základních dat v oblasti Karpat

V roce 2009 proběhne v Karpatech další fáze tohoto opatření, navazující na studii vyhotovenou v roce 2008. Sběr dat bude zaměřen na doplnění informací o přesném rozšíření užovky stromové zejména v oblastech, které se jeví pro tento druh vhodné, ale neexistují z nich zatím žádné údaje.

Toto opatření nebylo v letošním roce realizováno. Důvodem je zařazení těchto aktivit do projektu ZO ČSOP Veronica, který byl podpořen až v rámci 2. výzvy NF. Opatření tedy bude realizováno v příštím roce.

3.4 Výzkum

3.4.1 Výzkum reprodukce

V Poohří bude pokračovat výzkum reprodukce v umělých líhništích, který začal už v roce 2008. Do sedmi líhnišť s nabídkou různých substrátů budou instalovány datalogery pro sledování teploty. Dále budou v rámci monitoringu líhnišť (opatření 3.3.2) pravidelně sledovány další údaje (expozice, oslunění, počet nalezených mláďat nebo zbytků vajec, počasí v době návštěvy líhniště, apod.). Data budou zpracována a vyhodnocena z hlediska vlivu teploty, typu substrátu, jednotlivých líhnišť či sezón na úspěšnost reprodukce užovek. V Podyjí bude obdobný výzkum v roce 2009 zahájen, počítá se s instalací datalogerů do dvou líhnišť.

V Poohří bylo toto opatření realizováno. V roce 2009 byla na 6 líhništích sledována teplota (na povrchu a v hloubce cca 50 cm, každých 90 minut) pomocí datalogerů. Tato líhniště byla zároveň 8 x během sezóny kontrolována dle metodiky ZP, tzn. byla zjišťována přítomnost hadů, zaznamenána jejich případná přítomnost, početnost, pohlaví a chování, počasí v daný den, apod. V rámci těchto kontrol byla užovka stromová zaznamenána na všech dříve zbudovaných líhništích (tzn. do roku 2008), na minimálně 2 z nich pak došlo k úspěšné reprodukci. Vzhledem k tomu, že v období 21.6.-8.10.2009 byla ve všech 6 líhništích sledována teplota, bylo možné provést srovnání jak jednotlivých líhnišť, tak nabízených substrátů v nich, analýzy výkyvů teploty na povrchu a uvnitř líhnišť, atd. Z hlediska vhodných tepelných vlastností pro inkubaci vajec byly jednotlivé substráty v líhništích zhodnoceny sestupně takto: borka, piliny, koňský pilinový hnůj, koňský slámový hnůj. Průměrný rozdíl mezi maximální a minimální teplotou povrchu líhniště v určitý den a čas byl 7,19°C, maximální naměřená teplota povrchu líhniště byla 63,48°C, minimální potom činila -2,44°C. Výsledky tohoto výzkumu budou využity v rámci ZP při výstavbě dalších líhnišť pro užovku stromovou. (Podrobná dokumentace viz. průběžné zprávy a Výroční zpráva 2009 z projektu „Podpora izolované populace užovky stromové v Poohří“ v rámci NF).

V Podyjí toto opatření zatím nebylo realizováno. Důvodem je (podobně jako u opatření 3.3.1) administrativní zdržení přeshraničního projektu. Výzkum by měl být zahájen v příštím roce.

3.4.2 Telemetrická studie

Na rok 2009 je plánováno uskutečnění telemetrické studie v oblasti Podyjí. Počítá se s označením 10-15 jedinců z lokalit Šobes a Nový Hrádek.

Toto opatření bylo realizováno pouze částečně, resp. telemetrická studie byla pozdě na podzim započata. Vzhledem k administrativnímu zdržení a pozdnímu přidělení finančních prostředků v rámci přeshraničního projektu bylo možné odchytit a vyslačkami vybavit pouze 2 jedince užovky stromové. Díky telemetrii se podařilo zjistit zimoviště těchto jedinců. Studie by měla pokračovat v příštím roce.

3.4.3 Získávání doplňujících údajů o ekologii druhu a mezidruhových vztazích

Toto opatření bude v roce 2009 realizováno v Poohří a Podyjí. V Poohří je plánována instalace 4-5 pachových pastí a 4 spouštěcích kamer, které budou v pravidelných intervalech kontrolovány a na základě takto získaných informací budou identifikováni potenciální predátoři užovky stromové a míra rizika, kterou pro ni v oblasti představují.

V Podyjí se počítá s instalací 3 - 5 spouštěcích kamer za stejným účelem.

V Poohří bylo toto opatření realizováno. V roce 2009 bylo sledováno celkem 11 pachových stanic a 9 lokalit s kamerami. Pachové pasti byly zkontrolovány dvakrát (v červenci a v srpnu), vždy ve třech po sobě jdoucích dnech. Materiál z kamer byl průběžně sbírán od července do konce října. Celkem bylo zaznamenáno 6 druhů při 25 návštěvách na pachových stanicích a 6 druhů při 40 návštěvách u kamer. Z nepůvodních predátorů byl v okolí zaznamenán psík mývalovitý (přejetý mezi Perštejnem a Kláštercem nad Ohří) a během výzkumu pak zejména mýval severní. Z přirozených predátorů bylo zaznamenáno prase divoké a liška obecná. Z praktického hlediska se ukázalo vhodné použití kombinace pachové stanice a kamery, nebo alespoň umístění návnady do zorného pole kamery. Výzkum bude pokračovat i v roce 2010, dosavadní výsledky však ukazují na nutnost brzkého zásahu za účelem snížení počtu invazního mývala severního v oblasti. (Podrobná dokumentace viz průběžné zprávy a Výroční zpráva 2009 z projektu „Podpora izolované populace užovky stromové v Poohří“ v rámci NF).

V Podyjí toto opatření vzhledem k administrativnímu zdržení a pozdnímu přidělení finančních prostředků v rámci přeshraničního projektu (viz i opatření 3.3.1 a 3.4.1 v Podyjí) nebylo letos realizováno. S aktivitami se počítá pro příští rok.

3.5 Výchova a osvěta

3.5.2 Informační materiály

Koncem roku 2009 byly vytištěny informační letáky o problematice ochrany užovky stromové, zaměřené na oblasti Poohří a Karpat, které se v těchto oblastech budou během příštího roku distribuovat místním obyvatelům a turistům.

V Poohří navíc proběhla osvěta formou osobního jednání s místními obyvateli, a to ve vytyčených oblastech T a U (viz též 3.3.4 a 3.6.1). Tuto činnost prováděl spoluautor ZP Vít Zavadil.

Tyto osvětové aktivity byly uskutečněny v rámci 2. výzvy NF, která proběhla až v druhé polovině roku 2009. Jedná se tedy o opatření, která v původním realizačním projektu nebyla plánována.

3.6 Ostatní opatření

3.6.1 Mapování vhodných biotopů v okrajových částech a za hranicí současného areálu v Poohří a Podyjí

V rámci tohoto opatření proběhne v roce 2009 mapování vhodných morfologických struktur v okrajových oblastech výskytu v Poohří, konkrétně ve vytyčené oblasti T (cca 230 ha).

V Podyjí je v rámci tohoto opatření plánováno mapování morfologických struktur v oblasti okolo Vranova nad Dyjí.

V Poohří toto opatření proběhlo. Bylo provedeno mapování v oblasti T a navíc i v části oblasti U. Výsledky mapování budou k dispozici v první průběžné zprávě NF k tomuto projektu, která bude odevzdána v dubnu 2010. Získaná data budou zároveň doplněna do již existující databáze vhodných biotopů pro užovku stromovou a dle této databáze bude v budoucnu o

biotopy pečováno tak, aby postupně docházelo k dalšímu plošnému šíření druhu v Poohří (viz stanovený cílový areál v ZP).

V Podyjí toto opatření vzhledem k administrativnímu zdržení a pozdnímu přidělení finančních prostředků v rámci přeshraničního projektu (viz též opatření 3.3.1, 3.4.1 a 3.4.3 v Podyjí) nebylo letos realizováno. S aktivitami se počítá pro příští rok.

3.6.2 Péče o doupné stromy

V oblastech Podyjí a Karpat je na rok 2009 plánováno vyhledávání doupných stromů, jejich evidence a zhodnocení využití užovkou stromovou, případně jinými živočichy. Akce bude částečně probíhat v rámci opatření 3.3.1, 3.3.5 a 3.6.1.

Toto opatření bylo v roce 2009 vzhledem k vytíženosti realizátorů prováděno pouze v Podyjí, kde byly realizátorkou ZP B. Mikátovou (v rámci pravidelných návštěv) mapovány doupné stromy.

V Poohří koncem roku proběhlo mapování doupných stromů, které nebylo v původním realizačním projektu plánováno.

V obou oblastech by po vymapování doupných stromů měla nastat péče o ně dle metodiky ZP.

Shrnutí

V průběhu roku 2009 byla ve všech třech oblastech výskytu užovky stromové v ČR provedena opatření zaměřená na péči o biotop, péči o druh, monitoring, výzkum a osvětu. Množství realizovaných opatření v jednotlivých oblastech se odvíjelo zejména od schválení či neschválení projektů týkajících se ochrany užovky stromové, podaných zainteresovanými institucemi v rámci různých finančních mechanismů.

Nejvíce aktivit proběhlo v oblasti Poohří, a to díky projektu „Podpora izolované populace užovky stromové v Poohří“, který byl přijat již v rámci první výzvy Norských fondů. Navíc v této oblasti existuje již několik let kontinuální velmi detailní výzkum a o zdejší populaci je tak k dispozici spousta informací. Plánování jednotlivých opatření v této oblasti je velmi pečlivé a má svou návaznost, probíhá zde i systematický monitoring provedených zásahů (zejména v rámci péče o biotop) a jejich vyhodnocování. Průběh ZP v roce 2009 lze hodnotit pozitivně – užovka stromová byla např. nalezena na 7 dříve neznámých lokalitách při okraji areálu, byla prokázána úspěšná reprodukce na starších umělých líhništích (zbudovaných v roce 2008), prozatímni výsledky monitoringu biotopů ukazují na prospěšnost provedených opatření (více biotopů s četnějším výskytem užovek).

V Podyjí a v Karpatech bohužel nebyla v roce 2009 provedena všechna plánovaná opatření. V Podyjí to bylo způsobeno hlavně administrativním zdržením společného projektu NP Podyjí a NP Thayatal, v rámci kterého by měla být provedena i řada opatření pro užovku stromovou navržených v ZP. V Karpatech pak byla mnohá opatření časově odložena vzhledem k tomu, že projekt „Realizace záchranných opatření dle záchranného programu pro užovku stromovou (*Zamenis longissimus*) v oblasti CHKO Bílé Karpaty se zvláštním zřetelem k Vlárskému průsmyku“ byl přijat až v rámci druhé výzvy Norských fondů. Přesto byla v těchto oblastech realizována některá opatření v rámci péče o biotop a druh a proběhl základní monitoring, zajímavé výsledky jistě přinese i započatá telemetrická studie.

Vzhledem k menší detailnosti a nedostatečné návaznosti srovnatelných dat je však zatím těžké

hodnotit efektivitu provedených opatření. Lze říci, že v Podyjí (podobně jako v Poohří) již existuje poměrně přesná vize potřebného managementu. V Karpatech bude nutné tuto vizi upřesnit na základě výsledků dalších průzkumů. Za pomoci výše zmíněných projektů, které budou v roce 2010 pokračovat, by se realizace ZP pro užovku stromovou měla i v Podyjí a v Karpatech zintenzivnit a vyvíjet úspěšným směrem.